

Krzysztof KOŻBIAŁ

Uniwersytet Jagielloński

krzysztof.kozbial@uj.edu.pl

REPUBLIKA CZESKA W UNII EUROPEJSKIEJ

20 LAT CZŁONKOSTWA W OCZACH SPOŁECZEŃSTWA CZESKIEGO

ABSTRACT**The Czech Republic in the European Union: 20 Years of Membership in the Eyes of the Czech Society**

The Czech Republic has been a member of the European Union since 2004. Accession was decided by the country's citizens in a referendum in 2003, with more than 77% of voters approving of this move in international politics. Over time, the Czech public's assessment of the European Union and its actions has become increasingly critical, which has become apparent in opinion polls. The number of those dissatisfied with the functioning of the EU at the turn of the first decade even exceeded the number of those satisfied. The Czechs were positive about the EU's environmental, security or cultural activities, while they were negative about the euro and its possible introduction from around 2009. The reasons for this can be traced to important international events that were also noticeable in the Czech Republic (financial crisis of 2008-2010, migration crisis, COVID-19 pandemic). A feature of the country is also the relatively sceptical attitude of political parties towards European integration, which was also significant.

Keywords: Czech Republic, Czech Republic in the EU, Czechs towards the euro

Słowa kluczowe: Czeska Republika, Czechy w UE, Czesi wobec euro

1 maja 2004 roku doszło do największego rozszerzenia Unii Europejskiej (UE), integracyjnego projektu, który jest realizowany w Europie (pierwotnie tylko zachodniej) od zakończenia II wojny światowej. Wśród 10 państw dołączających do wspólnoty znalazła się Republika Czeska, wypełniając w ten sposób najistotniejszy cel swojej polityki zagranicznej, określony po upadku systemu komunistycznego i rozpadzie Czechosłowacji.

Od tego momentu mija 20 lat, co jest sposobnością, aby przyrzeć się wielu zagadnieniom, lecz z uwagi na ograniczenia związane z rozmiarem tekstu odniesiono się zaledwie do wycinka problematyki dotyczącej obecności Czech w Unii Europejskiej. Jest to jednak wycinek niezwykle istotny, dotyczący tego, jak czeskie społeczeństwo oceniało w ciągu 20 lat obecność swojego państwa we wspomnianej organizacji.

Trudno byłoby polemizować z założeniem, że członkostwo w UE jest dla Czeskiej Republiki korzystne; jednoznacznie potwierdzają to liczby. Nie zawsze jednak przemawiają one do wyobraźni szerszych grup społecznych, które najczęściej dokonują oceny na podstawie własnego doświadczenia, wręcz na podstawie tego, czego doświadczają na co dzień. Wpływ na ocenę mają również wydarzenia, które dokonują się niejako „po drodze”, wszak od akcesji Czech do Unii minęło 20 lat.

Celem rozważań jest próba odpowiedzi na następujące pytania badawcze: 1) jak obywatele Czeskiej Republiki oceniają Unię Europejską, jej funkcjonowanie i członkostwo państwa w niej?; 2) z jakiego powodu Czechy trzymają się na uboczu w przypadku pewnych elementów współpracy w UE (jak np. strefa euro)?; 3) na ile wpływ na ocenę UE miały wydarzenia istotne dla Czeskiej Republiki, Europy, świata, mające miejsce w ostatnim dwudziestolecu? Z powodu ograniczeń w zakresie objętości tekstu nie odnoszono się m.in. do przewodnictwa Republiki Czeskiej w Radzie Unii Europejskiej w latach 2009 i 2022.

W celu odpowiedzi na wspomniane pytania wykorzystano metody badawcze typowe dla nauk o polityce i administracji, tj.: metodę analizy systemowej, metodę analizy instytucjonalno-prawnej, a także metodę analizy zastanej literatury oraz przede wszystkim danych statystycznych i badań opinii publicznej dotyczących tytułowego zagadnienia.

1. WSTĄPIENIE REPUBLIKI CZESKIEJ DO UNII EUROPEJSKIEJ A POSTAWY SPOŁECZEŃSTWA

Po upadku systemu komunistycznego wszystkie państwa środkowoeuropejskie uzyskały możliwość określenia na nowo swojej polityki zagranicznej. Wyzwolenie spod wpływów Związku Radzieckiego umożliwiło swobodne kształtowanie swojego rozwoju. Żadne z nich nie miało zamiaru kontynuować dotychczasowych bliskich powiązań z ZSRR, zatem wektor zachodni w polityce zewnętrznej był w zasadzie pozbawiony alternatywy. Z punktu widzenia ekonomii kluczowe było szukanie nowych rynków zbytu dla produktów eksportowych.

W styczniu 1990 roku ówczesny prezydent Czechosłowacji Vacláv Havel, przemawiając przed polskim Sejmem i Senatem, wyraźnie wskazywał, że *mamy szansę przekształcić nasze kraje w szczególnie zespół, który mógłby się zbliżyć do bogatszej Europy Zachodniej [...] chcemy należeć do Europy jako przyjaznej wspólnoty niezależnych narodów i demokratycznych państw, do Europy ustabilizowanej, niepodzielonej na bloki i pakt*¹. Jako postać symbolizująca walkę z komunizmem bardzo wyraźnie widział przyszłość nie tylko Czech, ale i środkowej części kontynentu w zjednoczonej, współpracującej Europie (Unii Europejskiej). Używane przez Havla hasło „powrotu do Europy” było zresztą popularne nie tylko w jego ojczyźnie, ale i w innych państwach. Związanie „z Zachodem” miało oznaczać w praktyce chęć wstąpienia do Unii Europejskiej i do Paktu Północnoatlantyckiego (North Atlantic Treaty Organization, NATO). Orientacja na integrację z europejskimi i światowymi organizacjami, obejmująca także sferę bezpieczeństwa, była priorytetem realizowanym przez władze państwa i wszystkich aktorów mogących wpływać na politykę zewnętrzną².

W przypadku Czech proces zmiany polityki zewnętrznej był nieco skomplikowany rozpadem Czechosłowacji i powstaniem dwóch niezależnych państw: Republiki Czeskiej i Republiki Słowackiej. Jednak oba nowe twory dążyły do integracji ze strukturami unijnymi i północnoatlantyckimi³. W konsekwencji rozpad wspólnego państwa obu narodów nie wywarł negatywnego wpływu na aktywność zagraniczną władz w Pradze.

Realizowano dwa zasadnicze kierunki działań integracyjnych: 1) dążenie do członkostwa w instytucjach zachodnioeuropejskich (UE, NATO), 2) chęć do tworzenia bliskiej kooperacji o charakterze regionalnym⁴. Wymiar regionalny został zrealizowany poprzez Grupę Wyszehradzką i Środkoeuropejskie Porozumienie o Wolnym Handlu (Central European Free Trade Agreement, CEFTA). Taką aktywność przejawiała pod koniec swego istnienia Czechosłowacja, a kontynuowały to Czechy (a także Słowacja).

Państwa Grupy Wyszehradzkiej podpisały umowy o stowarzyszeniu z Europejską Wspólnotą Gospodarczą (EWG) 16 grudnia 1991 roku. Praga już wcześniej (od 1988 roku) miała układ handlowy ze wspólnotami, lecz był on ograniczony do produktów przemysłowych. Układ stowarzyszeniowy miał na celu wyznaczenie dialogu politycznego, który dałby możliwość rozwoju bliskich kontaktów politycznych i gospodarczych, stworzenie podstaw prawnych dla pomocy państwom środkoeuropejskim,

¹ V. Havel, *Wspólny powrót do Europy*, [w:] tenże, *Zmieniać świat. Eseje polityczne*, Warszawa 2012, s. 227.

² F. Zbořil, *Československá a česká zahraniční politika: minulost a současnost*, Praha 2010, s. 341-342.

³ W przypadku Słowacji należy však pamiętać o rządach Vladimíra Mečiara, który po zwycięskich wyborach z 1994 roku został premierem (1994-1998). Aktywność jego rządu, cechującego się zresztą autokratyzmem, doprowadziła w polityce zagranicznej Słowacji do zahamowania procesu akcesji tego państwa do NATO i UE. W przypadku NATO Słowacja nie znalazła się w sojuszu razem z Czechami, Polską i Węgrami, lecz dopiero pięć lat później (2004). W kwestii rozmów z UE nowy rząd Mikuláša Dzurindy zdołał odwrócić negatywne trendy, co pozwoliło Słowacji na wejście do Unii w 2004 roku. Zob. szerzej: K. Žarna, *Od Mečiara do Dzurindy. Główne kierunki polityki zagranicznej Republiki Słowackiej w latach 1993-2002*, Rzeszów 2015.

⁴ J. Wojnicki, *Droga Europy Środkowej do Unii Europejskiej (Czechy, Słowacja, Słowenia, Węgry)*, Warszawa 2007, s. 38.

a w dalszej kolejności utworzenie strefy wolnego handlu. W 1997 roku instytucje unijne wytypowały sześć państw, z którymi miano prowadzić rozmowy w pierwszym rzędzie; w tzw. grupie luksemburskiej znalazła się Republika Czeska⁵.

Polityka zagraniczna Czechosłowacji po 1989 roku była początkowo kształtowana przez trzy wpływowe osoby: prezydenta Havla, jego doradcę Alexandra Vondrę oraz ministra spraw zagranicznych Jiříego Dienstbiera⁶. Wyznaczony wtedy kurs „powrotu do Europy” był kontynuowany przez kolejne rządy. Formalne rozmowy o członkostwie Republiki w UE rozpoczęły się w marcu 1998 roku. Początkowo czynnikiem negatywnym było spowolnienie gospodarcze w tym państwie w 1997 i 1998 roku. Z kolei ważnym warunkiem stabilizującym państwo było jego wstąpienie do NATO w 1999 roku. Rozmowy prowadzone podczas szczytu Rady Europejskiej w Kopenhadze w grudniu 2002 roku zakończyły się pozytywnie dla Republiki Czeskiej i innych państw⁷. W kwietniu 2003 roku w Atenach podpisana została umowa o wstąpieniu Republiki Czeskiej do UE, członkostwo stało się faktem 1 maja 2004 roku⁸. Negocjacje akcesyjne nie były pozbawione problemów. Nie jest to temat tego artykułu, jednakże warto przypomnieć, że istotnymi problemami były kwestia budowy elektrowni w Temelinie (zlokalizowanej ok. 60 km od granicy z Austrią) oraz sprawa tzw. dekretów Benesza, co rzucało się cieniem na stosunki czesko-niemieckie.

Zarówno w stosunku do UE, jak i NATO Republika prowadziła politykę aktywną, wręcz ofensywną. Co do samego wstąpienia tego państwa do Unii Europejskiej istniał konsensus klasy politycznej, choć nie dotyczył on dalszych kwestii, jak np. przystąpienie do strefy euro czy też rozwój unijnej polityki zagranicznej, bezpieczeństwa i obrony⁹.

Istotne było również nastawienie do tegoż celu polityki zagranicznej czeskich ugrupowań politycznych, przynajmniej tych, które liczyły się na scenie politycznej. W okresie bezpośrednich przygotowań do wejścia do wspólnoty i rozmów akcesyjnych najsilniejszą partią byli socjaldemokraci (Česká strana sociálně demokratická, ČSSD), którzy wygrali wybory w 1998 i 2002 roku. Za negocjacje były odpowiedzialne rządy premierów Miloša Zemana (1998-2002) i Vladimíra Špidli (2002-2004). Socjaldemokraci zdecydowanie wspierali integrację europejską, oceniali, że wejście do Unii będzie dla Czeskiej Republiki korzystne, opowiadali się również za wejściem do strefy euro. W 2001 roku, podczas zjazdu partii, w uchwalonej rezolucji dotyczącej integracji tego państwa z Unią Europejską uznano to połączenie wręcz za najważniejsze wydarzenie w najnowszych dziejach kraju¹⁰.

⁵ Tamże, s. 45, 80.

⁶ D. Müller, H. Smekal, *Droga Republiki Czeskiej do członkostwa w Unii Europejskiej*, [w:] *Negocjowanie granic – od „UE-15” do „UE-27”. Rozszerzenie wschodnie Unii Europejskiej*, cz. 1, „Grupa luksemburska” (2004). *Estonia, Polska, Republika Czeska, Słowenia, Węgry, Cypr w UE*, red. T.R. Szymczyński, Poznań 2009, s. 67-68.

⁷ Tamże, s. 70-72.

⁸ F. Zbořil, *Československá a česká zahraniční politika...*, s. 355.

⁹ V. Handl, O. Pick, *Česka zahraniční politika 1993-2005 – od „návratu do Evropy” k evropeizaci*, „Ústav mezinárodních vztahů Policy Paper” IV 2005, s. 2, 6.

¹⁰ J. Wojnicki, *Droga Europy Środkowej...*, s. 57-58.

Istotnym ugrupowaniem na scenie politycznej była wówczas Obywatelska Partia Demokratyczna (Občanská demokratická strana, ODS), która wygrała wybory parlamentarne m.in. w 1996 i 2006 roku, z kolei drugie miejsce zajęła w wyborach z 1998 i 2002 roku. W latach 1998-2002 na mocy porozumienia ODS wspierała mniejszościowy rząd Zemana, co było istotne dla stabilności sytuacji politycznej w okresie rozmów o akcesji do UE. ODS popierała wejście do Unii, lecz wielokrotnie zajmowała negatywne stanowisko w sprawie pogłębienia integracji, uznając, że nie jest potrzebna ani europejska konstytucja, ani – jak to określano – biurokratyczne superpaństwo¹¹. W 2001 roku czołowi politycy ODS ogłosili *Manifest českého eurorealizmu*. Uznano w nim, że wejście do Unii będzie stanowiło przykład dobrowolnego oddania suwerenności państwowej na rzecz organów ponadnarodowych, krytykowano także ideę federalizacji UE. Było to zatem ugrupowanie, które można określić mianem przedstawicieli miękkiego eurosceptycyzmu. W ten sposób należy klasyfikować również Komunistyczną Partię Czech i Moraw (Komunistická strana Čech a Moravy, KSČM), ówczesne ugrupowanie opozycyjne¹². Ważnym politykiem, członkiem ODS, był w tym czasie Václav Klaus, późniejszy prezydent (2003-2013), który już w połowie lat 90. XX wieku formułował krytyczne sądy wobec Unii¹³.

Z punktu widzenia negocjacji akcesyjnych ważne było prointegracyjne nastawienie innych, mniejszych partii, które wspierały rządy ČSSD w latach 2002-2004. Chodziło o ugrupowanie chadeckie (Křesťanská a demokratická unie – Československá strana lidová, KDU-ČSL) oraz Unię Wolności (Unie svobody – Demokratická unie, US-DEU)¹⁴.

Nastawienie społeczne do działań mających na celu uzyskanie członkostwa w Unii Europejskiej próbowano regularnie badać, począwszy od momentu, w którym stało się jasne, że będą podjęte negocjacje o akcesji. Badania bardzo wyraźnie wskazywały, że liczba zwolenników akcesji do UE znacznie przewyższała liczbę przeciwników, najczęściej była to różnica co najmniej dwukrotna, niekiedy nawet trzykrotna. Dawało to powody do optymizmu związanego z rozstrzygnięciem głosowania na korzyść wstąpienia do wspólnoty. W 1997 roku w badaniu Centrum Badania Opinii Publicznej (Centrum pro výzkum veřejného mínění, CVVM) za członkostwem opowiadało się 46% pytaných, przeciw było jedynie 15%. Równocześnie około 1/5 ankietowanych nie chciała rozstrzygać, jak będzie głosowała, a około 1/10 określała, że nie wie, jak zagłosuje w przypadku referendum. Z kolei w październiku 2002 roku członkostwo wspierało 47%, przeciw było 18% pytaných. To, jak czeskie społeczeństwo było nastawione do członkostwa w Unii, przedstawiono na wykresie 1.

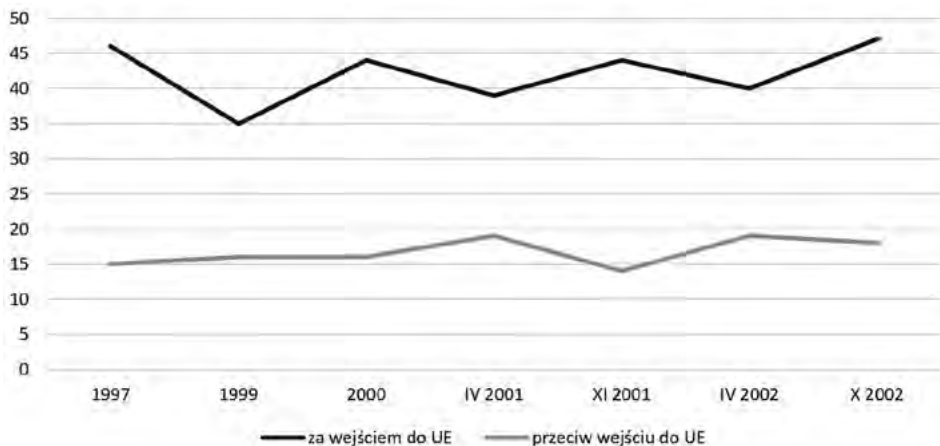
¹¹ Tamże, s. 54.

¹² K. Koźbial, *Znaczenie eurosceptycyzmu na scenie politycznej Czeskiej Republiki*, „Politeja” 2020, nr 3(66), s. 265-266.

¹³ M. Hrubeš, *Evropská unie v českém veřejném diskursu. (Re)konstrukce příběhu*, Praha 2022, s. 24, 157-159.

¹⁴ D. Müller, H. Smekal, *Droga Republiki Czeskiej...*, s. 76; J. Wojnicki, *Droga Europy Środkowej...*, s. 58-59.

Wykres 1. Postawy czeskiego społeczeństwa wobec wejścia do Unii Europejskiej w latach 1997-2002

Źródło: opracowanie własne na podstawie: <https://cvvm.soc.cas.cz/cz>.

Istotne były oczekiwania, z jakimi wiązano potencjalne wejście do Unii Europejskiej. Zasadniczo dotyczyły one kwestii osobistych, przede wszystkim poprawy sytuacji ekonomicznej. Wyższego poziomu życia po wejściu do UE oczekiwała ponad połowa pytaných, możliwości podjęcia pracy w państwach Unii – 42%, a 39% spodziewało się polepszenia sytuacji gospodarczej w państwie czeskim. Dopiero na jednym z dalszych miejsc znalazła się chęć włączenia Republiki Czeskiej do Europy (34%), a jedynie 27% badanych łączyła akcesję z możliwością bezproblemowego podróżowania po Unii¹⁵. Można zatem wysnuć z tego wnioski, że to przede wszystkim powody natury ekonomicznej miały przekonywać do głosowania za członkostwem. Ocena ta jest tym bardziej uzasadniona, że wśród argumentów mających powodować u niektórych chęć do głosowania przeciw członkostwu także przeważały motywy ekonomiczne: obawa przed wzrostem cen (60%), obawa przed wykupem ziemi i nieruchomości przez cudzoziemców (40%). Jednak pojawiały się także inne argumenty: obawa przed drugorzędnym statusem państwa w Unii (51%) oraz obawa przed utratą niezależności państwowej (34%)¹⁶.

Ostateczną decyzję co do przystąpienia Republiki do Unii podjęli w referendum akcesyjnym obywatele. Odbyło się ono w dniach 13-14 czerwca 2003 roku, wzięło w nim udział 55,21% uprawnionych do głosowania, z czego 77,33% opowiedziało się za wstąpieniem Republiki do Unii Europejskiej¹⁷. Głosowanie przeprowadzono na podstawie odpowiedniej ustawy konstytucyjnej przyjętej przez Izbę Poselską w październiku 2002 roku i zaakceptowanej przez Senat¹⁸. Głosowanie było ważne (bez względu na fre-

¹⁵ *Integrace ČR do EU – aktuální postoje a názory*, CVVM, [online] https://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c2/a171/f9/100083s_PM20702.pdf, 18 XII 2023.

¹⁶ *Tamże*.

¹⁷ K. Koźbiał, *Referenda w systemie politycznym Republiki Czeskiej*, „Wschodnioznawstwo” 2021, t. 15, s. 82.

¹⁸ *Ústavní zákon o referendu o přistoupení České republiky k Evropské unii a o změně ústavního zákona č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších ústavních zákonů*, Ústavní zákon č. 515/2002 Sb., [online] <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2002-515>, 31 XII 2023.

kwencję, bowiem obawiając się, czy zostanie osiągnięty pułap przynajmniej 50% głosujących, zrezygnowano z takiego wymogu). Było to jedyne, jak dotąd, ogólnopaństwowe referendum w Republice Czeskiej.

Oprócz decyzji politycznej podjętej przez głosujących istotne było również postrzeganie przez społeczeństwo samego procesu integracji europejskiej. Badanie CVVM przeprowadzone w październiku 2002 roku, a więc kilka miesięcy przed referendum, wyraźnie wykazało, że Czesi nie byli do końca przekonani o pozytywnych aktywnościach UE. Jedyne 26% badanych uznało, że działania Unii są generalnie korzystne, 11% miało przeciwne zdanie, a aż 41% pytanym uznało, że nie są one ani korzystne, ani niekorzystne¹⁹. Być może wynikało to z braku dostatecznych informacji na temat tego, czym zajmuje się Unia. To przypuszczenie zostało zresztą potwierdzone w badaniu z lutego 2003 roku, kiedy to 56% zapytanych wskazało, iż nie mają wystarczających informacji na temat wstąpienia państwa do Unii²⁰.

Unię kojarzono wówczas z takimi wartościami jak: demokracja (73%), współpraca (72%), solidarność (63%) czy też równość (41%, choć należy jednocześnie zaznaczyć, że przeciwne zdanie miało 44% pytanym). Ankietowani dokonali również oceny tego, w jakich ich zdaniem obszarach działania UE są korzystne. Pozytywnie oceniano aktywność na polu ekologii (78% uznało je za korzystne), obronności (71%), kultury (66%) oraz polityki i gospodarki (po 59%). Biorąc pod uwagę późniejsze dane, należy zaakcentować, że ocena poszczególnych obszarów nie uległa znaczącej zmianie.

Jeszcze przed wejściem do UE czeskie społeczeństwo wskazywało, czym – jego zdaniem – może skutkować członkostwo państwa w tejże wspólnotcie. W październiku 2002 roku uznawano, że skutkami będą: częściowa utrata suwerenności państwa (68%), wzrost bezpieczeństwa Czech (65%), zagrożenia związane z migracjami (60%), wzrost problemów gospodarczych (58%) – co może wydawać się zaskakujące – oraz większa stabilność prawna (53% wskazań)²¹.

Nie jest celem tego artykułu dokonywanie szczegółowej analizy tego, jakie zmiany przyniosła Czechom akcesja do Unii Europejskiej. Niewątpliwie poprzez członkostwo państwo to związało się gospodarczo z Zachodem. W 2020 roku 80% czeskiego eksportu kierowane było do innych członków organizacji, od nich importowano także 73% całości towarów sprowadzanych nad Wełtawę²².

W opracowaniu w 2014 roku, z okazji 10-lecia członkostwa w Unii, rząd czeski przedstawił dane, według których poziom PKB państwa wzrósł w ciągu tych 10 lat z 62% do 72% średniego poziomu UE, wzrost produktu krajowego brutto był w Czeskiej

¹⁹ I. Chludilová, *Hodnocení evropské integrace*, CVVM, [online] <https://cvvm.soc.cas.cz/cz/tiskove-zpravy/politicke/mezinarodni-vztahy/220-hodnoceni-evropske-integrace>, 15 XII 2023.

²⁰ *Česká veřejnost a Evropská unie: Zájem o informace a jejich hodnocení. Očekávané dopady vstupu ČR do EU*, CVVM, [online] https://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c2/a274/f9/100186s_pm30303.pdf, 15 XII 2023.

²¹ *Některé aspekty vstupu ČR do EU – komparace názorů občanů a jejich zvolených zastupitelů*, CVVM, [online] https://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c2/a221/f9/100133s_PM21114c.pdf, 22 XII 2023.

²² *Czechy*, Unia Europejska, [online] https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/country-profiles/czechia_pl, 27 XII 2023.

Republice o 1,1 punktu procentowego rocznie szybszy, niż gdyby państwo to pozostało poza Unią²³. Do 2019 roku państwo otrzymało z funduszy unijnych środki w wysokości dodatkowego czeskiego budżetu państwa. W latach 2004-2018 po uwzględnieniu wpłat i wypłat Republika zyskała 740 mld koron²⁴. Bez członkostwa w UE byłoby to niemożliwe.

2. CZESKIE SPOŁECZEŃSTWO WOBEC UNII EUROPEJSKIEJ – PRÓBA WYJAŚNIENIA POSTAW

Analizę stosunku czeskiego społeczeństwa do Unii Europejskiej oparto na badaniach prowadzonych regularnie przez dwa ośrodki badawcze: CVVM – będące badawczym oddziałem Instytutu Socjologii Czeskiej Akademii Nauk, które w obecnej formie powstało w 2001 roku – oraz Instytut Analityczny STEM, założony w 1990 roku i od tego czasu prowadzący sondażowe badania opinii społeczeństwa czeskiego (wcześniej czechosłowackiego). Co istotne, obie instytucje należą do ośrodków badania opinii o ugruntowanej pozycji, a ich prace prowadzone są regularnie.

CVVM prowadzi badania dotyczące postrzegania Unii Europejskiej od połowy lat 90. XX stulecia. Pierwotnie badano nastawienie związane z referendum akcesyjnym, względnie z integracją europejską jako taką. Z czasem badania te zostały pogłębione o aktualne problemy unijne, zmiany traktatowe (np. wprowadzenie traktatu lizbońskiego), kryzys migracyjny czy też odniesienie do szczegółowych polityk unijnych, w tym także waluty euro.

Podstawowym, często wykorzystywanym w badaniach pytaniem było to dotyczące zadowolenia (bądź nie) z członkostwa Republiki w Unii Europejskiej. W okresie 2005-2023 przeprowadzono 18 takich badań, nie odbyły się one jedynie w 2022 roku²⁵. Stosunkowo wysoki odsetek wśród badanych stanowiły osoby, które nie potrafiły określić swojej postawy (nie byli ani zadowoleni, ani niezadowoleni). Często odsetek ten oscylował nawet wokół 40% (lata 2006, 2010, 2014). Z kolei liczba tych, którzy odpowiadali: „nie wiem”, jedynie w 2005 roku przekroczyła 10% (było to 13%), lecz z reguły było to zaledwie 3-4% pytaných. Nastawienie społeczeństwa czeskiego do UE uwidoczniło na wykresie 2.

Interpretacja tych danych wymaga powiązania ich z wydarzeniami, do których dochodziło nie tylko w Republice Czeskiej (choć tam były one również zauważalne), ale przede wszystkim na Starym Kontynencie oraz ogólnie w świecie. Jak widać na wykresie 2, liczba zadowolonych z członkostwa Republiki Czeskiej w Unii przeważała do 2010 roku włącznie. W badaniu z 2010 roku przewaga ta była ciągle istotna

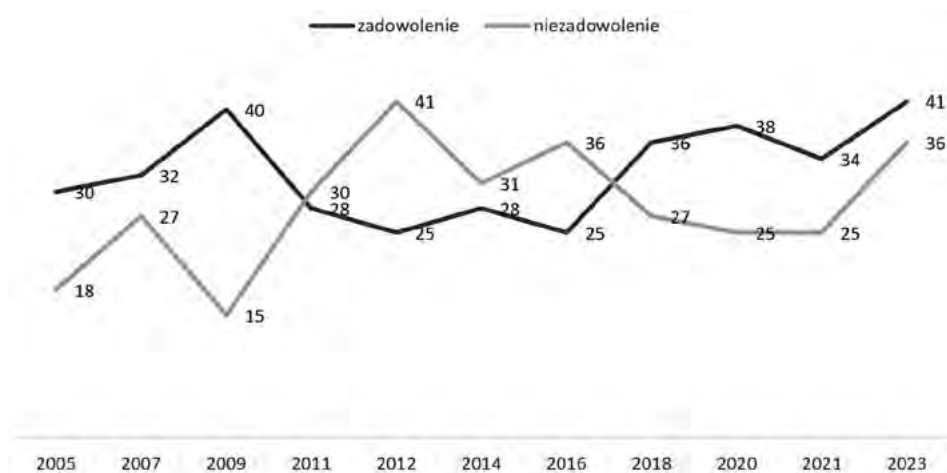
²³ *Co nám přinesla Evropská unie*, [online] <https://vlada.gov.cz/assets/media-centrum/aktualne/10letEU.pdf>, 27 XII 2023.

²⁴ J. Nádoba, *Bilion k dobru*, „Respekt” 2019, specjal nr 1: „Co Čechům dala a vzala Evropa”, s. 58-61.

²⁵ *Členství České republiky v Evropské unii očima veřejnosti – duben/květen 2023*, CVVM, [online] https://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c2/a5673/f9/pm230712.pdf, 22 XII 2023.

(36 do 21%), lecz już w kolejnym roku liczba niezadowolonych z Unii przeważała nad zadowolonymi.

Wykres 2. Zadowolenie i niezadowolenie z członkostwa Czech w UE w latach 2005-2023

Źródło: opracowanie własne na podstawie: <https://cvvm.soc.cas.cz/cz>.

Wytlumaczeniem tego zjawiska były następstwa globalnego kryzysu finansowego, który miał miejsce przede wszystkim w latach 2008-2009. Stał się on dostrzegalny w analizowanym państwie już w IV kwartale 2008 roku, kiedy to zanotowano spadek czeskiego PKB. Z czasem zauważalne stały się wzrost bezrobocia, spadek inwestycji oraz spadek wartości czeskiej korony wobec euro i dolara. Republika Czeska została dotknięta problemami szybko, także z powodu znaczącego udziału w produkcji branż szczególnie wrażliwych na tego rodzaju wydarzenia, jak np. branża samochodowa. W 2009 roku czeskie PKB obniżyło się o 4,1%, a bezrobocie wzrosło o 1,2%²⁶. Stało się to po raz pierwszy od 1998 roku, a więc po latach wzrostu. Jeżeli na koniec 2008 roku stopa bezrobocia wynosiła 5,96%, to rok później było to już 9,24%, a na koniec 2010 r. – 9,57%²⁷. Wszystkie te dane wskazują jednoznacznie, że Republika znalazła się w kryzysie ekonomicznym, za który winiono nie tylko miejscowych polityków, ale także – jak się wydaje – Unię Europejską. Wspomniany globalny kryzys finansowy w jeszcze jeden ważny sposób wpływał na postrzeganie funkcjonowania Unii przez czeskie społeczeństwo. Od momentu kryzysu zmieniło się spojrzenie na walutę euro.

Istotne również było, że w okresie kryzysu finansowego wiele miejsca w dyskusji poświęcono problemom Grecji. Jako „współwinną” kryzysu wskazano walutę euro. Także i tym razem wiele miejsca krytyce Unii, jak i samej waluty, poświęcił Klaus. O ile

²⁶ *Národní účty – 4. čtvrtletí 2009*, [online] <https://www.czso.cz/csu/czso/cr/narodni-ucty-4-ctvrtleti-2009-md9g0c80m3>, 23 XII 2023.

²⁷ *Míra registrované nezaměstnanosti v ČR*, CZSO, [online] <https://www.czso.cz/csu/czso/graf-mira-registrovane-nezamestnanosti-v-cr-stav-k-3112>, 23 XII 2023.

wcześniej jego narracja była raczej odosobniona, o tyle od 2009 roku tego rodzaju krytyczniejsze podejście stawało się coraz częstsze²⁸.

Przeważająca liczba niezadowolonych z obecności w Unii Europejskiej utrzymała się do 2016 roku włącznie, po czym w badaniu z 2017 roku zarysował się ponowny trend, w którym zadowolonych było więcej niż niezadowolonych (32 do 30%). Fakt utrzymywania się liczebnej przewagi niezadowolonych z bycia w UE do 2016 roku należy tłumaczyć przede wszystkim kryzysem migracyjnym, widocznym w Europie w latach 2015-2016.

Republika Czeska nie sąsiaduje z żadnym państwem pozaunijnym, nie znalazła się także na drodze żadnego szlaku uchodźczego. Jednak skala zjawiska, dyskusje wokół niego na poziomie UE oraz potencjalne następstwa mogły powodować społeczne obawy. I tak też się stało. Wyniki badań jednoznacznie wskazywały, że Czesi byli negatywnie nastawieni do możliwości przyjmowania uchodźców. We wrześniu 2015 roku przeciw było 50% pytanych, w październiku 2018 roku – aż 68%. Wtedy też jedynie 26% ankietowanych brało pod uwagę albo zgodę na ich przyjęcie, albo (zdecydowanie częściej) ich przyjęcie tylko do czasu, aż możliwy będzie powrót do kraju ich pochodzenia. Widoczne było także przychylniejsze spojrzenie na uchodźców z Ukrainy (po aneksji Krymu przez Rosję) niż na uchodźców z Afryki i Bliskiego Wschodu²⁹. Równocześnie uznawano, że cała sytuacja zagraża tak bezpieczeństwu europejskiemu (na pierwszym miejscu), jak i Czechom (choć na drugim miejscu). Równie negatywnie ankietowani odnosili się do pomysłu UE, aby dokonywać relokacji w państwach unijnych. Bez wątpienia miało to również negatywny wpływ na postrzeganie Unii Europejskiej jako tworu, który próbował forsować to rozwiązanie. Podobne stanowisko społeczne było widoczne w społeczeństwach innych państw Grupy Wyszehradzkiej, m.in. w Polsce³⁰. Ówczesny czeski rząd na czele z premierem Bohuslavem Sobotką podzielał zdanie obywateli, sprzeciwiając się próbom narzucania odgórnych kwot, choć równocześnie próbowano łagodzić widoczne w debacie publicznej tony antyimigracyjne. Przeciwnikiem rozwiązań proponowanych przez Brukselę był również prezydent Zeman, odwołujący się wyraźnie do haseł antyimigranckich³¹.

Niską ocenę Unii w latach 2015-2016 potwierdzały badania ośrodka STEM. Wówczas zadowolenie z członkostwa w UE deklarowało jedynie 35 i 37% badanych, odpowiednio w 2016 i 2015 roku³². Mimo zauważalnego sceptycyzmu wobec integracji

²⁸ M. Hrubeš, *Evropská unie...*, s. 167-168.

²⁹ *Postoj české veřejnosti k přijímání uprchlíků – říjen 2018*, CVVM, [online] https://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c2/a4745/f9/pm181109.pdf, 27 XII 2023.

³⁰ Zob. *Stosunek Polaków i Czechów do przyjmowania uchodźców*, komunikat z badań CBOS, Warszawa 2018, [online] https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2018/K_087_18.PDF, 20 V 2024.

³¹ A. Czyż, *Państwa Grupy Wyszehradzkiej wobec kryzysu migracyjnego*, „*Studia Politicae Universitatis Silesiensis*” 2017, t. 18, s. 155.

³² Według badań STEM najwyższy poziom zadowolenia z członkostwa miał miejsce w 2009 roku i wynosił 69%. Warto jednak zwrócić uwagę, iż ośrodek ten dawał pytanim do wyboru jedynie dwie odpowiedzi: zadowolenie i niezadowolenie. Po 2010 roku jedynie trzy razy liczba zadowolonych była większa od liczby niezadowolonych. Było to potwierdzenie danych wynikających z badań CVVM.

obywatele Republiki czują się Europejczykami. W 2021 roku odczucie takie wyrażało 72% pytanym, w rekordowym 2020 roku – aż 79%³³.

Pozytywnemu wizerunkowi Unii nie przysłużyła się również pandemia COVID-19. Badania STEM wykazywały spadek zadowolenia z działań UE aż o 10 punktów procentowych między listopadem 2019 a majem 2020 roku³⁴. Wyrażano wówczas nadzieję, że środki z Unii będą transferowane do regionów najbardziej dotkniętych pandemią (uważało tak prawie 3/4 badanych). Według analityka ośrodka STEM Nikoli Hořejša pandemia po raz kolejny pokazała, że w sytuacjach kryzysowych politycy i obywatele zrzucają winę na Unię Europejską, mimo że ta nie zawiniła (można to skrótkowo opisać jego słowami: *UE nic nie zrobiła, zatem jest zbyteczna*). Całą sytuację Hořejš określił mianem „koronaparadoksu”³⁵.

Na przełomie sierpnia i września 2021 roku według badań ośrodka STEM jedynie 48% ankietowanych było zadowolonych z członkostwa Republiki Czeskiej w Unii Europejskiej (przeciwnie zdanie wyraziło 52%)³⁶. Wynik ten był wyrazem frustracji okresu pandemicznego, jak i generalnego spadku zaufania do rządzących. Niewykluczono, że była to także pochodna stosunkowo nie najlepszej współpracy państw unijnych w zakresie zwalczania pandemii i jej konsekwencji. W ocenie tej nieco bardziej optymistyczni okazali się najmłodsi ankietowani (w przedziale wieku 18-29 lat), z których zadowolenie wyrażało 65%, z kolei w przedziale wiekowym 45-59 lat zadowolonych było jedynie 35% pytanym. Za najistotniejsze cechy dla państwa uznano przy tym (poprzez członkostwo w Unii) bezpieczeństwo i rozkwit (gospodarki i państwa). Innymi słowy, były to główne powody konieczności pozostawania państwa w unijnych strukturach.

Atak Rosji na Ukrainę z lutego 2022 roku był niewątpliwie czynnikiem, który wpływał na postrzeganie rzeczywistości międzynarodowej i ocenę miejsca w niej Czeskiej Republiki. Stało się to widoczne w badaniu przeprowadzonym przez ośrodek STEM nieomal rok po wspomnianym wydarzeniu³⁷. Spośród pytanym 56% odpowiedziało, że według nich członkostwo Czech w Unii zdecydowanie lub raczej pozytywnie wpływa na bezpieczeństwo tego państwa, 30% pytanym było przeciwnego zdania, a 14% nie potrafiło tego ocenić. W listopadzie 2022 roku pytano badanych o to, czy poszczególne problemy bądź zagadnienia powinny być rozwiązane w ramach UE wspólnie, czy

³³ *Česko má být bezpečné a prosperující. Naše členství v EU pak může být opodstatněno dosahováním právě této vize*, STEM, [online] <https://www.stem.cz/cesko-ma-byt-bezpecne-a-prosperujici-nase-clenstvi-v-eu-pak-muze-byt-opodstatneno-dosahovanim-prave-teto-vize/>, 18 XII 2023.

³⁴ *Obavy z ekonomické situace a pandemie snižují důvěru v EU i Evropu. Se záchranným balíčkem Češi spíše souhlasí*, STEM, [online] <https://www.stem.cz/obavy-z-ekonomicke-situace-a-pandemie-snizuji-duveru-v-eu-i-evropu-se-zachrannym-balickem-cesi-spise-souhlasí/>, 21 XII 2023.

³⁵ N. Hořejš, *Krise ukázala, jak vypadá suverenita v praxi. Vinu ale schytá EU*, STEM, [online] <https://www.stem.cz/krize-ukazala-jak-vypada-suverenita-v-praxi-vinu-ale-schyta-eu/>, 22 XII 2023.

³⁶ *Česko má být bezpečné...*

³⁷ *Česko je díky Evropě ve větším bezpečí. Podle nových dat to vnímá i tuzemská veřejnost*, STEM, [online] <https://www.stem.cz/cesko-je-diky-evrope-ve-vetsim-bezpeci-podle-novych-dat-to-vnima-i-tuzemska-verejnost/>, 20 XII 2023.

samodzielnie (czyli poprzez poszczególne państwa)³⁸. Aż 69% ankietowanych stwierdziło, że kwestia ochrony przed Rosją powinna być rozwiązana wspólnie (20% przeciwnych wskazań). Wśród innych zagadnień, wobec których to właśnie w ramach Unii powinno się współdziałać, wymieniono: ochronę granic unijnych (66 wobec 28%), wyposażenie i wyszkolenie armii państw europejskich (64 do 27%) i rozwiązanie problemów migracyjnych (60 do 33%). Unia jest zatem postrzegana przez społeczeństwo czeskie jako organizacja mająca także dbać o bezpieczeństwo, czy wręcz je zapewnić, również militarne, co może być zaskoczeniem.

Z badań opinii publicznej przeprowadzonych na przełomie kwietnia i maja 2023 roku wynika natomiast, że spośród organizacji międzynarodowych Czesi najbardziej wierzą NATO (56%) i Organizacji Narodów Zjednoczonych (52%). Wiarę w Unię Europejską pokładało natomiast jedynie 46% pytanym, a przeciwnego zdania było 50%. Unia wydawała się ankietowanym najbardziej wiarygodna w momencie wstępowania do niej, uważało tak wtedy 64%. Z kolei najmniejsze zaufanie notowano w kwietniu 2016 roku (środek kryzysu migracyjnego) – 37%³⁹. Wynik z 2023 roku był najniższy od 2016 roku. Jedynie do 2010 roku NATO cieszyło się mniejszym zaufaniem czeskiego społeczeństwa niż UE, później nastąpiła zmiana miejsc.

Spśród unijnych instytucji największym zaufaniem cieszą się Komisja Europejska (38%) i Parlament Europejski (36%), lecz zarówno one, jak i pozostałe instytucje, o które pytano, mają wyższy stopień braku zaufania niż zaufania⁴⁰. Także i te rezultaty świadczą negatywnie o postrzeganiu Unii i jej przedstawicieli przez mieszkańców Republiki Czeskiej.

3. CZESI WOBEC RÓŻNYCH WYMIARÓW INTEGRACJI EUROPEJSKIEJ

Biorąc pod uwagę przedstawione już aspekty oceny członkostwa Republiki Czeskiej w Unii, wyrażane przez społeczeństwo czeskie, warto jeszcze zwrócić uwagę na podejście do poszczególnych aktywności, kierunków działań UE.

W 2015 roku na zlecenie Fundacji im. Friedricha Eberta w ośmiu państwach członkowskich, w tym w Czeskiej Republice, przeprowadzono badania socjologiczne poświęcone oczekiwaniom i obawom związanym z europejskim procesem integracyjnym⁴¹.

³⁸ *V bezpečnosti a ochraně proti Rusku spoléhá veřejnost na EU, vyplývá z nových dat. Prorusky orientovaných lidí ve společnosti nepřibývá*, STEM, [online] <https://www.stem.cz/v-bezpecnosti-a-ochrane-proti-rusku-spoliha-verejnost-na-eu-vyplyva-z-novych-dat-prorusky-orientovanych-lidi-ve-spolecnosti-nepribyva/>, 20 XII 2023.

³⁹ *Důvěra v evropské a mezinárodní instituce – duben/květen 2023*, CVVM, [online] https://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c2/a5671/f9/pm230710.pdf, 28 XII 2023.

⁴⁰ *Tamže*. Pytano również o ocenę przewodniczącą KE, przewodniczącego Rady Europejskiej oraz wysokiego przedstawiciela Unii do spraw zagranicznych i polityki bezpieczeństwa.

⁴¹ M. Německý, *Česká republika v Evropské unii – Co občané očekávají a čeho se obávají? Výsledky reprezentativního sociologického výzkumu*, Praha 2016.

Był to bez wątpienia szczególnie okres w Europie, związany z kryzysem migracyjnym, co zapewne nie pozostało bez wpływu na wyniki. Dało to znać o sobie w Republice, gdzie jako główne źródło generalnego zaniepokojenia wskazano kryzys migracyjny (tak uważało 76% pytanym) oraz rozwój sytuacji międzynarodowej (66%).

Badani bardzo sceptycznie ocenili członkostwo Republiki Czeskiej w Unii, najgorzej spośród ośmiu państw, co tylko potwierdzało przytoczone powyżej rezultaty. Aż 44% pytanym uznało, że wady członkostwa przeważają nad zaletami, przy czym najbardziej pesymistyczne było podejście osób najstarszych, w wieku powyżej 60 lat. Najbardziej pozytywne skojarzenia z Unią, jej działaniami, dotyczyły: troski o środowisko naturalne (60% wskazań), rynku pracy oraz działań społecznych (po 48%). Z kolei spośród 11 możliwych do wyboru skojarzeń najgorsze oceny miały: kwestia przyjęcia waluty euro (prawie 2/3 wskazań), przyjazność dla przedstawicieli biznesu, a nie dla pracowników (63%) i marnotrawstwo (61%)⁴².

Czesi wykazali się daleko idącą ostrożnością w ocenie dalszego rozwoju UE. Tylko 29% ankietowanych opowiedziało się za dalszym rozszerzeniem Unii (31% było przeciwnych). Niespełna 1/3 zgodziła się ze stwierdzeniem, że państwa bogatsze powinny wspierać finansowo (np. w kryzysach) te biedniejsze, za to aż 61% twierdziło, że jednak każde z państw powinno być odpowiedzialne za siebie.

Wreszcie, oceniano, że na poziomie unijnym powinno się decydować o takich kwestiach jak ochrona danych (52%), polityka zagraniczna i bezpieczeństwo (51%) oraz ewentualnie opodatkowanie przedsiębiorstw międzynarodowych (46%). Liczba wskazań większościowych była zatem mocno ograniczona, wyraźnie uwidoczniła obawy czeskiego społeczeństwa przed przekazywaniem kompetencji na poziom ponadpaństwowy. Ankietowani uznali również, że w kwestiach polityki europejskiej więcej do powiedzenia powinni mieć obywatele poprzez referenda (aż 71% wskazań), a mniej Komisja Europejska i Parlament Europejski. Oczekiwania te zatem zdecydowanie odbiegały od rzeczywistości.

Po ośmiu latach uzasadnione jest stwierdzenie, że zdanie czeskiego społeczeństwa z 2015 roku na temat tego, w których obszarach szczególnie powinna działać Unia, w zasadzie się nie zmieniło. Ciągłe na czele są kwestie obrony (65%), kultury (64%), ekologii (55%), gospodarki (53%), ale nie polityki (44% wskazań)⁴³. Tylko 23% oceniło, że integracja europejska powinna ulec pogłębieniu, a 41% uznaje, że powinna ona pozostać taka, jaka jest. Na przestrzeni lat trudno wskazać znaczące odchylenia pod tym względem. Spośród badanych 2/3 uznają, że mimo wszystko Republika Czeska powinna zostać w Unii Europejskiej.

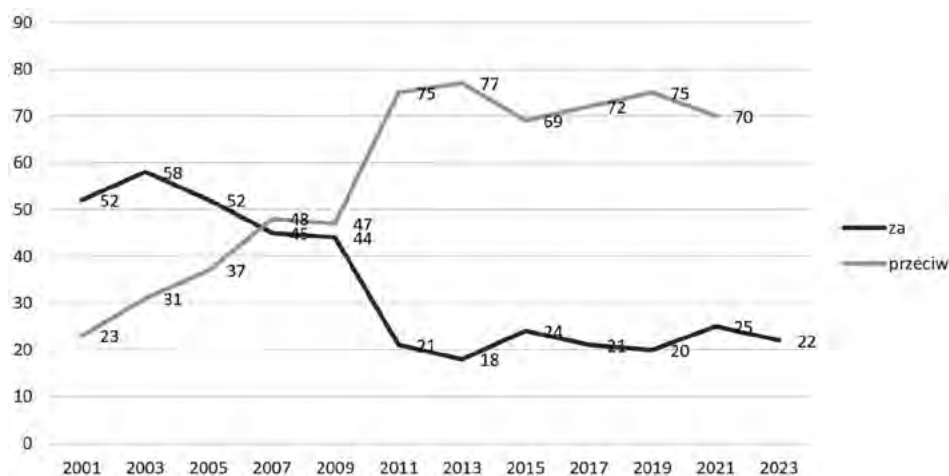
Spółeczeństwo czeskie od dawna konsekwentnie zajmuje zdecydowanie negatywne stanowisko w sprawie przyjęcia waluty euro. Badania na ten temat prowadzone są od wielu lat, rozpoczęto je, zanim Republika weszła do Unii. Początkowo poglądy na ten temat były pozytywne, w listopadzie 2003 roku za przyjęciem euro było rekordowe 58% pytanym. Pod koniec pierwszej dekady nastroje badanych zmieniły się w sposób

⁴² *Tamże*, s. 16-17.

⁴³ *Členství České...*, s. 3. Podano zsumowane wskazania na „zdecydowanie korzystna” i „korzystna”.

znaczący i przewagę zaczęli uzyskiwać przeciwnicy wspólnej europejskiej waluty – w 2011 roku stanowili oni już 3/4 badanych. Niewątpliwie była to pochodna widocznego w strefie euro kryzysu finansowego lat 2008-2010. Spadło zaufanie do UE, euro nie było już atrakcyjne dla czeskiego społeczeństwa. Nie było to zjawisko dostrzegalne tylko w tym kraju, ponieważ w innych państwach środkowoeuropejskich spojrzenie na tę walutę było podobne. O ile w marcu 2009 roku ponad 65% Węgrów i ponad 53% Polaków było za jej przyjęciem, o tyle we wrześniu 2013 roku „za” było jedynie 26% badanych na Węgrzech i 24% ankietowanych w Polsce. Liczba przeciwników wynosiła odpowiednio 61 i 69%⁴⁴. Postawy społeczeństwa czeskiego dotyczące przyjęcia euro w latach 2001-2023 przedstawiono na wykresie 3.

Wykres 3. Postawa społeczeństwa czeskiego wobec przyjęcia waluty euro w latach 2001-2023 (dane w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie: <https://cvvm.soc.cas.cz/>.

W noworocznym przemówieniu z 2024 roku prezydent Republiki Petr Pavel, odnosząc się do przyszłości czeskiej obecności w Unii, zwrócił uwagę, iż należy podjąć konkretne kroki, aby przyjąć wspólną europejską walutę⁴⁵. Była to bardzo mglista wypowiedź, tym bardziej że w systemie politycznym Republiki głowa państwa czeskiego jako taka nie dysponuje możliwościami podejmowania aktywności w tym obszarze. Mimo to należy z uwagą śledzić działania podejmowane w związku z tą kwestią – w obliczu negatywnego nastawienia społeczeństwa.

⁴⁴ ČR, *Maďarsko, Polsko, Slovensko: Dopady světové finanční krize a postoj k zavedení eura*, CVVM, [online] https://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c2/a680/f9/100907s_ev90512.pdf, 27 XII 2023; *Hodnocení členství v EU a postoj k euru v středoevropském srovnání – léto 2013*, CVVM, [online] https://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c2/a1409/f9/pm131009.pdf, 27 XII 2023.

⁴⁵ Pavel P., *Novoroční projev prezidenta republiky*, Pražský hrad, [online] <https://www.hrad.cz/cs/prezident-cr/soucasny-prezident-cr/verejna-vystoupeni-a-rozhovory/novorocni-projev-prezidenta-republiky-17559#from-list>, 03 I 2024.

4. PODSUMOWANIE

Członkostwo Republiki Czeskiej w Unii Europejskiej jest faktem od prawie 20 lat. O przystąpieniu do UE czescy obywatele zdecydowali w referendum z 2003 roku, w którym to „za” opowiedziało się ponad 77% głosujących. Jednak już wtedy dało się zauważyć sceptyczne spojrzenie na integrację europejską i rolę tego państwa w niej.

W ciągu 20 lat pozostawania w Unii liczba zadowolonych i niezadowolonych z członkostwa w niej zmieniała się. Do końca pierwszej dekady XXI wieku przeważali zadowoleni, po czym – przynajmniej na kilka lat – trend ten uległ zmianie. W ostatnich latach, według badań CVVM i STEM, liczba zadowolonych przeważa nad niezadowolonymi, lecz nie jest to przewaga znacząca.

W ocenie czeskiego społeczeństwa obecność państwa w Unii jest – mówiąc wprost – lepiej widziana w konkretnej aktywności UE, w określonych dziedzinach. Można do nich zaliczyć kwestie bezpieczeństwa (nawet obrony, choć przecież nie należy to wprost do kompetencji unijnych instytucji), dbałości o środowisko czy kultury. Czesi są natomiast zdecydowanie przeciwni wejściu do strefy euro.

Wpływ na takie postawy miały wydarzenia, do których doszło po 2004 roku. Dotyczyły one społeczności międzynarodowej, ale ich reperkusje były zauważalne także w Republice Czeskiej. Nie bez znaczenia było często eurosceptyczne nastawienie głównych ugrupowań politycznych, jak i głowy państwa (szczególnie za czasów prezydentury Klausea). Obywatele Republiki Czeskiej należą do najbardziej sceptycznie nastawionych społeczeństw państw członkowskich Unii w stosunku do oceny działań UE, jak i całego procesu integracji. Brak w tym momencie podstaw do zmiany tego nastawienia.

BIBLIOGRAFIA

- Chludilová I., *Hodnocení evropské integrace*, CVVM, [online] <https://cvvm.soc.cas.cz/cz/tiskove-zpravy/politicke/mezinarnodni-vztahy/220-hodnoceni-evropske-integrace>.
- Co nám přinesla Evropská unie*, [online] <https://vlada.gov.cz/assets/media-centrum/aktualne/10letEU.pdf>.
- Czechy*, Unia Europejska, [online] https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/country-profiles/czechia_pl.
- Czyż A., *Państwa Grupy Wyszehradzkiej wobec kryzysu migracyjnego*, „Studia Politicae Universitatis Silesiensis” 2017, t. 18.
- Česká veřejnost a Evropská unie: Zájem o informace a jejich hodnocení. Očekávané dopady vstupu ČR do EU*, CVVM, [online] https://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c2/a274/f9/100186s_pm30303.pdf.
- Česko je díky Evropě ve větším bezpečí. Podle nových dat to vnímá i tuzemská veřejnost*, STEM, [online] <https://www.stem.cz/cesko-je-diky-evrope-ve-vetsim-bezpeci-podle-novych-dat-to-vnima-i-tuzemska-verejnost/>.

- Česko má být bezpečné a prosperující. Naše členství v EU pak může být opodstatněno dosahováním právě této vize*, STEM, [online] <https://www.stem.cz/cesko-ma-byt-bezpecne-a-prospe-rujici-nase-clenstvi-v-eu-pak-muze-byt-opodstatneno-dosahovanim-prave-teto-vize/>.
- Členství České republiky v Evropské unii očima veřejnosti – duben/květen 2023*, CVVM, [online] https://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c2/a5673/f9/pm230712.pdf.
- ČR, Maďarsko, Polsko, Slovensko: Dopady světové finanční krize a postoj k zavedení eura*, CVVM, [online] https://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c2/a680/f9/100907s_ev90512.pdf.
- Důvěra v evropské a mezinárodní instituce – duben/květen 2023*, CVVM, [online] https://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c2/a5671/f9/pm230710.pdf.
- Handl V., Pick O., *Česka zahraniční politika 1993-2005 – od „návratu do Evropy” k evropeizaci*, „Ústav mezinárodních vztahů Policy Paper” IV 2005.
- Havel V., *Wspólny powrót do Europy*, [w:] V. Havel, *Zmieniać świat. Eseje polityczne*, Warszawa 2012.
- Hodnocení členství v EU a postoj k euru v středoevropském srovnání – léto 2013*, CVVM, [online] https://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c2/a1409/f9/pm131009.pdf.
- Horejš N., *Krize ukázala, jak vypadá suverenita v praxi. Vinu ale schytá EU*, STEM, [online] <https://www.stem.cz/krize-ukazala-jak-vypada-suverenita-v-praxi-vinu-ale-schyta-eu>.
- Hrubeš M., *Evropská unie v českém veřejném diskursu. (Re)konstrukce příběhu*, Praha 2022.
- Integrace ČR do EU – aktuální postoje a názory*, CVVM, [online] https://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c2/a171/f9/100083s_PM20702.pdf.
- Koźbial K., *Referenda w systemie politycznym Republiki Czeskiej*, „Wschodnioznawstwo” 2021, t. 15, <https://doi.org/10.4467/20827695wsc.21.004.14711>.
- Koźbial K., *Znaczenie eurosceptycyzmu na scenie politycznej Czeskiej Republiki*, „Politeja” 2020, nr 3(66), <https://doi.org/10.12797/politeja.17.2020.66.18>.
- Míra registrované nezaměstnanosti v ČR*, CZSO, [online] <https://www.czso.cz/csu/czso/graf-mira-registrovane-nezamestnanosti-v-cr-stav-k-3112>.
- Müller D., Smekal H., *Droga Republiki Czeskiej do członkostwa w Unii Europejskiej*, [w:] *Negocjowanie granic – od „UE-15” do „UE-27”. Rozszerzenie wschodnie Unii Europejskiej*, cz. 1, „Grupa luksemburska” (2004). Estonia, Polska, Republika Czeska, Słowenia, Węgry, Cypr w UE, red. T.R. Szymczyński, Poznań 2009.
- Nádoba J., *Bilion k dobru*, „Respekt” 2019, speciál nr 1: „Co Čechům dala a vzala Evropa”.
- Národní účty – 4. čtvrtletí 2009*, CZSO, [online] <https://www.czso.cz/csu/czso/cri/narodni-ucty-4-ctvrtleti-2009-md9g0c80m3>.
- Některé aspekty vstupu ČR do EU – komparace názorů občanů a jejich zvolených zastupitelů*, CVVM, [online] https://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c2/a221/f9/100133s_PM21114c.pdf.
- Německý M., *Česká republika v Evropské unii – Co občané očekávají a čeho se obávají? Výsledky reprezentativního sociologického výzkumu*, Praha 2016.
- Obavy z ekonomické situace a pandemie snižují důvěru v EU i Evropu. Se záchranným balíčkem Češi spíše souhlasí*, STEM, [online] <https://www.stem.cz/obavy-z-ekonomicke-situace-a-pandemie-snizuji-duveru-v-eu-i-evropu-se-zachrannym-balickem-cesi-spise-souhlasí/>.

- Pavel P., *Novoroční projev prezidenta republiky*, Pražský hrad, [online] <https://www.hrad.cz/cs/prezident-cr/soucasny-prezident-cr/verejna-vystoupeni-a-rozhovory/novorocni-projev-prezidenta-republiky-17559#from-list>.
- Postoj české veřejnosti k přijímání uprchlíků – říjen 2018*, CVVM, [online] https://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c2/a4745/f9/pm181109.pdf.
- Stosunek Polaków i Czechów do przyjmowania uchodźców*, komunikat z badań CBOS, Warszawa 2018, [online] https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2018/K_087_18.PDF.
- Ústavní zákon o referendu o přistoupení České republiky k Evropské unii a o změně ústavního zákona č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších ústavních zákonů*, Ústavní zákon č. 515/2002 Sb., [online] <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2002-515>.
- V bezpečnosti a ochraně proti Rusku spoléhá veřejnost na EU, vyplývá z nových dat. Prorusky orientovaných lidí ve společnosti nepřibývá*, STEM, [online] <https://www.stem.cz/v-bezpecnosti-a-ochrane-proti-rusku-spoleha-verejnost-na-eu-vyplyva-z-novych-dat-prorusky-orientovanych-lidi-ve-spolecnosti-nepribyva/>.
- Wojnicki J., *Droga Europy Środkowej do Unii Europejskiej (Czechy, Słowacja, Słowenia, Węgry)*, Warszawa 2007.
- Zbořil F., *Československá a česká zahraniční politika: minulost a současnost*, Praha 2010.
- Żarna K., *Od Mečiara do Dzurindy. Główne kierunki polityki zagranicznej Republiki Słowackiej w latach 1993-2002*, Rzeszów 2015.

Krzysztof KOŹBIAŁ – doktor habilitowany nauk społecznych w dyscyplinie nauk o polityce, profesor uczelni. Naukowo zajmuje się procesem integracji europejskiej, europejskimi mikropaństwami (w szczególności Liechtensteinem), polityką wewnętrzną i zewnętrzną oraz systemami politycznymi państw Środkowej Europy, ze szczególnym uwzględnieniem Republiki Czeskiej.